

УНІЙНІ ПРОЦЕСИ У ЗАХІДНИХ ЄПАРХІЯХ КИЇВСЬКОЇ МИТРОПОЛІЇ В СУЧАСНІЙ УКРАЇНСЬКІЙ ІСТОРІОГРАФІЇ

Сучасним унієзнавством нагромаджений якісно новий фактографічний та джерельний матеріал із проблеми поширення унії в західних єпархіях Київської митрополії, сформульовані інноваційні концепції та інтерпретації цих процесів. Однак аналіз праць з окресленої теми не проводився. Тому актуальним є переосмислення та вивчення унієзнавчих досліджень початку ХХІ ст.

Короткий аналіз актуальних проблем сучасного унієзнавства та церковної історіографії подали С. Морозова¹ та І. Скочиляс². В історіографічних оглядах наголошується, що для сучасних досліджень характерне опрацювання нових архівних матеріалів, переосмислення концепцій про методи поширення унії в регіоні, у працях акцентується на національному характері історії уніатської церкви.

Метою нашої статті є проаналізувати внесок української історіографії початку ХХІ ст. у стан вивчення проблеми поширення унії в західних єпархіях Київської митрополії, охарактеризувати процес нагромадження історичних знань, основні концепції та ідеї унієзнавчих досліджень.

Однією з особливостей сучасного унієзнавства є дослідження як загальних тенденцій у складному і тривалому процесі зміни конфесії у регіоні, так і вивчення переходу до унії окремих церковних інституцій, братств та монастирів.

Процес переходу дрогобицьких церков до унії доволі детально дослідив Леонід Тимошенко³. Заслугою історика є реконструкція становища руських парафій на зламі ХVІІ – ХVІІІ ст. за актами Перемишльського духовного суду, які цікаві передовсім тим, що стосуються проблем внутрішнього життя міських парафій у перші роки після прийняття унії. На основі детального аналізу джерел науковець стверджує, що на початку ХVІІІ ст. у місті відбулося чітке розмежування парафій, як символ нової уніатської віри, з великими труднощами запроваджувався культ святого Йосафата⁴. На думку історика, невдачу запровадження культу слід розглядати і як певну опозицію світської громадськості міста насаджуваним традиціям. Вочевидь, новостворені культури уніатської церкви були ще малозрозумілими, навіть чужими для вірних, які надавали перевагу давнішим національно-релігійним звичаям і зберігали непорушність східної обрядовості⁵. Л. Тимошенко описує ще один цікавий випадок, який засвідчує певну опозиційність місцевих священників до унійних процесів, зокрема парох церкви Воздвиження Чесного Хреста о. Хлічковський під час Літургії не додавав до “Символу віри” “і сина”. Більше випадків опозиції до унійних процесів у середовищі духовенства та світської громадськості Дрогобича вченому віднайти не вдалося. Відтак історик стверджує, що наприкінці ХVІ – ХVІІІ ст. унія остаточно утвердилася у дрогобицьких церквах⁶. Позитивними наслідками переходу дрогобицьких церков до унії стало запровадження метричних книг, краща підготовка кліру, підвищення морально-освітнього рівня священників, зміцнення дисципліни, введення інституту канонічних візитацій.

Унійні процеси спричинилися і до реорганізації церковних братств, зумовивши їх більшу підпорядкованість місцевим парохам. Слушними є зауваги науковця, що перехід дрогобицьких церковних інституцій до унії потрібно розглядати на широкому геополітичному та культурному тлі в контексті поширення унійних процесів у Перемишльській єпархії на зламі XVII – XVIII ст. Перехід Перемишльської єпархії до унії наприкінці XVII ст. відбувався у декілька етапів. Важливим моментом було скликання перемишльським єпископом Інокентієм Винницьким з'їзду духівництва і світської громадськості до Самбора на 3 квітня 1691 р. Собор мав за мету підкреслити, що унія у Перемишльській єпархії запроваджується добровільно, легітимно, за участю громадськості⁷. Заслугою вченого є з'ясування прізвищ учасників Самбірського (1691 р.) та Перемишльського (1693 р.) унійних синодів⁸.

Принагідно зауважимо, що схожих концептуальних думок про унійні процеси у Перемишльській єпархії та у Дрогобичі зокрема дотримується автор цієї статті⁹. На наш погляд, перехід до унії дрогобицьких церков наприкінці XVII – початку XVIII ст. зумовлювався об'єктивними історичними реаліями і відбувався поступово. Поширення нової конфесії у середовищі світської та духовної громадськості м. Дрогобича підтверджується участю міських священників, ігуменів передміських монастирів та представників церковних братств в унійних синодах Перемишльської єпархії кінця XVII ст. Водночас, джерела фіксують певну опозиційність дрогобицької громади та парохів до нововведень центральної єпархіальної управи, пов'язаних з утвердженням унії, що спричинено значною прив'язаністю населення міста до усталених національно-релігійних традицій та східної обрядовості¹⁰.

На зламі XVII – XVIII ст. яскраво простежується прагнення українців і поляків до віровизнавчого порозуміння у Руському воєводстві через перехід регіону до унії. Цей процес був складним і довготривалим та зумовлювався низкою об'єктивних причин. Його основними ініціаторами з української сторони були церковна ієрархія, з польської – король Ян Собеський, згодом його наступник Август II. Галицька ієрархія висунула перед польським урядом доволі широку унійну програму, в якій чітко простежується національно-захисна спрямованість, прагнення піднести статус руської церкви, зміцнити моральну дисципліну та культурно-освітній рівень духівництва, обмежити право патронату і симонії, припинити віровизнавчі непорозуміння та конфлікти, а найголовніше – зрівняти у правах з поляками-католиками не тільки українське духівництво, а й міщанство та шляхту.

Владики домагалися реалізації згаданої унійної програми, перебуваючи між двома різними таборами: католицьким (польським), котрий погоджувався на залишення руській церкві її національного обряду та деяких церковно-адміністративних відмінностей, однак не бажав урівняти її в правах з латинською церквою і намагався безумовно її інкорпорувати в структуру римського католицизму, та православним, котрий бачив в унії лише зраду історичних традицій, а Московський патріархат, підпорядкувавши православну Київську митрополію, поступово зліквідував національну самобутність української церкви. Можна стверджувати, що унійні вимоги Галицької ієрархії залишились невиконаними. Зокрема, не відбулося повного зрівняння української громадськості з польською, уніатського духівництва з католицьким, не була відновлена і окрема Галицька митрополія, що негативним чином позначилося на становищі й розвитку церкви в Речі Посполитій аж до її поділів¹¹.

Низку спеціальних розвідок про особливості переходу православних монастирів Перемишльської єпархії до унії написав Ю. Стецик¹². На підставі постанов Перемишльського єпархіального собору 1693 року історик зробив спробу проаналізувати еволюцію унійних ідей у середовищі чернецтва та прослідкувати особливості залучення василіан-уніатів до запровадження унії в єпархії. В одній із своїх розвідок науковець аргументовано доводить, що період міжконфесійного протистояння другої половини XVII ст. негативно позначився на матеріальному становищі монастирів, які часто ставали об'єктом боротьби за оволодіння ними між місцевими православними та унійними єпископами. Чернечі осередки, які були фундовані шляхтою, стали центрами оборони православної віри та прадавніх традицій. І лише перехід єпископа Винницького до унії ліквідував колотнечу та запровадив мир у Перемишльській єпархії¹³.

Науковець навів кілька фактів співпраці Інокентія Винницького з ченцями у підготовці та проведенні церковної унії. Так, деякі ігумени монастирів погоджувалися на церковну унію у 1678 році, ігумени лішнянського та лаврівського монастирів о. Сильвестер Тваровський і о. Віталій Баранецький були делеговані на Люблінський унійний колоквиум 1680 року. У тексті унійних умов 1681 р. Сильвестеру Тваровському за перехід до унії було обіцяно Овруцьку архимандію¹⁴.

Дослідник поділяє думку Бориса Балака, що активну працю над наверненням поодиноких осіб до унії у Перемишльській єпархії провадили латинські ченці: домініканці, францисканці, єзуїти. Єзуїти найбільше вдавалися до такої діяльності серед православних руських студентів, які навчалися в їхніх колегіях у Перемишлі, Ярославі, Кросні, Хирові та Самборі. Окрім того, єзуїти відвідували перемишльського єпископа Інокентія Винницького з метою намови його відкрито перейти до унії. Монахи-василіани також сприяли поширенню унії в регіоні. Так, василіанин Петро Камінський часто відвідував єпископа і формував у нього унійні переконання¹⁵.

Як відзначає Ю. Стецик, невинно предметом постійних обговорень та домагань від владики стало питання про залучення василіан-уніатів до запровадження унії у єпархії. Після складання єпископом уніатського віросповідання розпочалася нарада з обговорення шляхів поширення унії у Перемишльській та Львівській єпархіях. Одним із способів поширення унії на теренах єпархії була пропозиція заснувати василіанський монастир. Цей проєкт підтримував воєвода Яблонський та перемишльський уніатський єпископ Малаховський. Останній звернувся з цією пропозицією до Конгрегації Пропаганди Віри.

Згідно з листом Малаховського до префекта Альгієрі та вимогами Конгрегації Пропаганди Віри від 1681 р., у новому монастирі василіани-уніати були б залежні безпосередньо від нунція та Апостольського Престолу. Василіани мали наглядати за новонаверненими з православ'я ченцями, оскільки останні, на їхню думку, не знають основ чернечого життя і дотримуються тільки зовнішніх практик. Заради ефективнішого запровадження унії у краї Винницький мав залучити кількох реформованих василіан до управління єпархією¹⁶. На думку історика, єпископ Винницький протягом десяти років (1681 – 1691) не виявляв прихильності до здійснення запропонованого проєкту – проведення церковної унії. Ю. Стецик стверджує, що у документах немає відомостей, щоб єпископ і пізніше покликав до управління єпархією реформованих василіан. На погляд дослідника, у цьому не було потреби, оскільки всі василіани в Перемишльській єпархії приступили до церковної єдності та деяких із них єпископ залучав до управління своєю єпархією. Аж у 1694 році Винницький звернувся з проханням до проводу Конгрегації Св. Трійці та отримав від неї декілька священників до співпраці в керуванні

епархією. У 1698 році єпископ Винницький послав на василіанську капітулу від свого імені василіанина о. Доментіана Ходзькевича. Переговори про об'єднання монастирів Перемишльської епархії з уніатською Конгрегацією Св. Трійці розпочато щойно за наступника Інокентія Винницького – Ю. Винницького¹⁷.

Низку спеціальних розвідок про перехід до унії церковних братств Львівської епархії написав Богдан Лазорак¹⁸. На думку історика, перехід братств до унії у Львівсько-Кам'янецькій епархії розвивався в умовах латинізації церковного життя та водночас синхронно з єпархіальними реформами Йосифа Шумлянського¹⁹. Головною особливістю процесу переходу церковних братств до унії була його різночасовість та різні шляхи з'єднання з Римом. Перехід крилошанських братств Львівсько-Кам'янецької епархії відбувався лише у мирній співпраці та за посередництвом владичого двору і був пов'язаний із ствердженням Йосифом Шумлянським у 1700 році спеціальних “братських пунктів”, які вперше запроваджували залежність братств від парафіяльного священика.

Перехід Львівського Ставропігійного братства до унії відбувався набагато довше і культивувався хоч і у Львові, проте не в співпраці з владичим двором, а безпосередньо з Римською ієрархією²⁰. Науковець слушно зауважує, що першим проявом переходу львівських передміських братств до унії стала спільна урочиста Служба Божа, організована Йосифом Шумлянським в соборі Св. Юра 9 липня 1700 року. На думку Б. Лазорака, після символічної молитви представники усіх львівських братств, окрім Ставропігійного, у присутності коронного гетьмана С. Яблоновського склали католицьке Ісповідання віри²¹. Поважною заслугою дослідника є публікація витягів з реєстру львівських церковних братств, який уклав Йосиф Шумлянський у 1702 році з метою підтвердження переходу їх до унії. Згідно з цим реєстром, першим до унії перейшло братство Св. Спаса²².

Б. Лазорак має також рацію стверджуючи, що політична ситуація, яка виникла між Польщею та Росією у період Північної війни, відіграла ключову роль у збереженні православного статусу Львівського Ставропігійного братства до 1708 року²³. Науковець аналізує об'єктивні та суб'єктивні чинники, що спонукали братство змінити конфесію. Серед них історик виділяє і відмову Йосифа Шумлянського від юрисдикції над братством, і готовність Риму підтвердити ставропігійний статус організації, важке фінансове становище та смерть єпископа у 1708 році²⁴.

В іншій розвідці Богдан Лазорак досліджує особливості переходу до унії кам'янецьких церковних інституцій та наслідки цих процесів для функціонування братств. Історик поділяє твердження попередньої історіографії про те, що перехід парафій Поділля до унії відбувався нерівномірно, супроводжуючись певним протистоянням з боку священиків, які часто агітували мирян до непокори²⁵. Натомість церковні братства Кам'янець-Подільського не багато могли вдіяти в обороні православних. Католицька ієрархія і після переходу церков та братств до уніатської конфесії продовжувала їх вважати меншовартісними, другого ґатунку. На становищі парафій позначилося також довготривале турецьке панування²⁶. На підставі аналізу статуту Кам'янецького Петропавлівського братства автор висловлює цікаву гіпотезу про можливість збереження у братств і після переходу до унії деяких попередніх прав²⁷.

Найбільш вагомий внесок у дослідження окресленої проблеми зробив Ігор Скочильс у монографії “Галицька (Львівська) епархія XII – XVII ст.”²⁸. Варто відзначити, що ця праця є підсумком попередніх напрацювань науковця з теми²⁹. Слід зауважити, що дослідження є цінним з огляду на опрацьований величезний джерельний матеріал

та інноваційні методологічні засади й цікаві неординарні концепції, переосмислення досвіду європейської історіографії. Передовсім заслуговують на увагу міркування автора про історичні обставини поширення унійних процесів у західних епархіях Київської митрополії. Дослідник акцентує, що останню третину XVII – першу чверть XVIII ст. слід вважати другим руським культурно- релігійним оновленням. В етнічному й культурному сенсі та юрисдикційному контексті наслідком “другого руського оновлення” стала “нова унія”, зокрема перехід до унії Перемишльської (1691 р.), Львівської (1700 р.), Луцької (1702 р.) епархій.

Політичним наслідком цих процесів було з одного боку виразніше ототожнення Київської митрополії з культурою й соціальною структурою сарматської Речі Посполитої. З іншого боку, відбулося законодавче та фактичне обмеження для православних та уніатів їхніх релігійних, культурних і господарських контактів з Московською державою, Києвом і Лівобережною Україною та землями на Півдні, що перебували у сфері впливів мусульманської Порти.

Визначальна релігійна парадигма цього періоду – організована вищою церковною ієрархією масштабна модернізація Руської церкви, яка “технічно” зорувалася на реформаційний досвід пострідентського латинського християнства, а ментально була закорінена в тогочасний дискурс киевохристиянської традиції. Одним із виразних знаків цього є впровадження культу чудотворної ікони Теребовельської Богоматері у Львівській епархії³⁰. Універсальний християнський і водночас елітарний характер згаданого культу виступав тим інклюзивним символом, що уособлював закоріненість владицтва у слов’янсько-візантійську традицію, наявність власної еклезіально-історичної пам’яті.

У контексті культурно-релігійного оновлення, як процес цивілізування регіону, дослідник високо оцінює і масштабні церковні реформи, проведені львівським єпископом Йосифом Шумлянським (1668 – 1708), спрямовані на модернізацію організаційної структури Східної церкви на теренах Галицько-Львівської Русі, Поділля та Брацлавщини³¹. На погляд ученого, їх слід розглядати, з одного боку, як рецепцію і продовження могиланських реформ у Київській православній митрополії 30-40 рр., а з іншого – як спробу започаткувати власну релігійну програму.

Пастирсько-адміністративна діяльність владики була зорієнтована на боротьбу за зрівняння у правах українського духовенства з польським, надання політичних і релігійних прав Руській церкві в Польсько-Литовській державі, звільнення клиру від юрисдикції світських урядів та окремих осіб. На основі детального аналізу постанов духовного суду та соборів Львівської епархії, а також іншої різноманітної писемної спадщини владики, передовсім “Діань” епархіального собору 1699 р., “Зерцала” та “Метрики”, Ігор Скович доходить висновку, що церковні реформи Шумлянського були спрямовані на зміцнення організаційних структур епархії, підвищення соціального статусу й культурного рівня руської етно-конфесійної спільноти, богословське навчання клиру та чернецтва, модернізацію епархіального управління, впровадження сучасних методів контролю за діяльністю намісників, парохів й особливо мирян. На думку історика, у період пастирства владики виразно простежується всеохопне застосування еклезіальних методів дисциплінування та “цивілізування” парафіяльного клиру. У дискурсі православної конфесіоналізації єпископ прагнув уніфікувати богослужбові й сакраментальні обряди та кодифікувати публічний релігійний культ і побожні практики вірних, що й надалі зберігали ознаки дохристиянських язичницьких вірувань і потребували використання нових способів євангелізації. Відтак

найбільший успіх у цей період мали такі інновації, як запровадження метричних книг, “раціоналізація” єпархіального управління (починаючи з 1685 р.) та реформування інституту крилосів-капітул у 1700 р.³²

І. Сковчиляс доволі детально проаналізував причини успішної реалізації “Нової унії” у західних єпархіях Київської митрополії. На думку історика, унійним процесам сприяли ослаблення козащини, стабілізація відносин Речі Посполитої з Московією та конфесіоналізація внутрішньої політики Варшавського королівського двору, яка ґрунтувалася на фаворизації уніатів коштом православних. Зміни у внутрішній політиці королівського двору щодо Східної церкви були детерміновані ментальними змінами у тогочасному шляхетському соціумі після Хмельниччини та “шведського потопу” середини XVII ст., тривалими війнами з Оттоманською Портою. Ця політика передбачала обмеження прав православних та заборону їхніх особистих й інституційних контактів із православними за кордоном, насамперед Царгородським патріархатом. Іншим аспектом конфесіоналізації була програма релігійної уніфікації Польсько-Литовської держави шляхом упровадження “нової унії”, для чого підтримувалася давня ідея створення Руського патріархату в єдності з Римським Апостольським престолом. Водночас польський король Ян III Собеський застосовував дуже обережну тактику, не наполягаючи на негайному проголошенні унії у православних єпархіях. Саме тому король толерував таємний характер католицьких декларацій руських владик. Обмежував конфесійну політику королівського двору й укладений у 1686 р. “Вічний мир”, який гарантував вільне сповідання православної віри у Польсько-Литовській державі³³.

Обґрунтованими є висновки вченого про те, що місцевій духовній еліті йшлося не тільки про реалізацію самої ідеї поєднання з Римом, але й про соціальну, політичну і культурну легітимізацію еклезіальної моделі Галицької (Львівської) церкви. Не менш важливе значення мало створення умов для збереження й особливого статусу як у рамках Київської унійної митрополії, так і в державній системі Речі Посполитої³⁴.

Як відзначає І. Сковчиляс, протягом 1680-х рр. однією з головних передумов публічного проголошення унії, які Шумлянський висував Римській курії, було, окрім місця в сенаті, піднесення його до гідності галицького митрополита. Для просування ідеї Галицько-Львівської митрополії Й. Шумлянський використовував форум Люблінського колоквиуму 1680 р., особисті контакти з Московським патріархом і царськими сановниками та зацікавленість Римського Апостольського престолу в остаточному наверненні Львівської єпархії. Канонічний статус Руської церкви в Речі Посполитій у формі Галицької митрополії Й. Шумлянський разом з кількома іншими ієрархами задекларував у Березневих артикулах 1681 р. Союзником єпископа у його спробах відновити Галицьку митрополію став перемишльський єпископ Інокентій Винницький. Саме він на першому унійному соборі в Самборі у 1691 р. домігся внесення окремим параграфом у “Супліку до короля” питання про заснування Галицької митрополії³⁵.

Історик відзначає, що одним із головних інституційних важелів для реалізації унійних планів стали єпархіальні собори 1694 та 1700 рр., на яких відбувалося публічне обговорення конфесійної належності львівського владництва. Тому “нова унія” в уявленнях загалу духовенства була до певної міри корпоративним актом усєї етнорелігійної спільноти Галицько-Львівської Русі та Поділля. Унія у Перемишльській, Львівській та Луцькій єпархіях запроваджувалася поступово, ієрархи не вимагали від клиру прилюдної присяги вірності, а лише “оголошення” унії у парафіях. Науковець

стверджує, що джерела Львівської єпархії не засвідчують масових виступів проти унії представників парафіяльного клиру, монашества, церковних братств і мирян. Прикладів відкритої опозиції щодо унійних процесів у Перемишльській та Луцькій єпархіях значно більше³⁶. Про поширення й утвердження унії на теренах Брацлавського, Подільського і Руського воєводств упродовж першої половини XVIII ст. свідчить, на погляд ученого, практично повсюдна відсутність конфесійних формул у презентах та ерекційних привілеях коляторів для руських церков і духовенства у післязамойський період. Лише інколи ктитори унійних храмів, з огляду на місцеві обставини, вважали за необхідне пов'язувати поставлення священика на парафію з його вірністю Римській Апостольській столиці та місцевому пастиреві³⁷.

І. Скочиляс стверджує, що серед небагатьох “проблемних” церковних інституцій, які відразу не визнали зверхність Римського папи, виявились Успенське Ставропігійське братство у Львові та декілька монастирів. Ці чернечі осередки спершу відкидали підлеглість Риму та унійному митрополитові, проте визнавали духовну владу львівського владика, водночас поминаючи на богослужіннях східних патріархів та інших православних пастирів. Вірним православ'ю аж до свого закриття на початку 1700-х рр. залишався Скит Манявський, тісно пов'язаний з православною Молдавією. Зі свого боку святоюрські унійні владика в першій третині XVIII ст. продовжували епізодично здійснювати юрисдикцію над скитськими іноками. Науковець акцентує, що амбівалентний еклезіальний статус цих монаших спільнот спростовує традиційне біполярне історіографічне трактування періоду XVIII ст. як православно-унійного “протистояння” і “насильного насаджування” унії³⁸.

Інноваційним є трактування істориком наслідків поширення “нової унії”. На думку І. Скочиляса, після “нової унії” 1700 р. у Львівській єпархії сформувалася нова культурна й релігійна модель – *Slavia Unita* – як визначальний елемент унійної ідентичності й у ширшому розумінні – еклезіальної програми з'єднаної з Римом Руської церкви. Вона передбачала одночасне збереження “руської старовини”, отожднення з католицизмом через обережне впровадження латинської конфесійної емблематики та уніфікацію соціальних практик. *Slavia Unita* була покликана знайти хитку рівновагу між слов'янсько-візантійською спадщиною (*Slavia Orthodoxa*) львівського владичтва та його католицьким “обличчям”. Це давало змогу, з одного боку, залишатися частиною українсько-білоруської Русі, а з іншого – усвідомлювати свою належність до римського християнства³⁹. Від 30-х рр. XVIII ст., на думку науковця, бере свій початок “унійний тріумфалізм”⁴⁰.

Підсумовуючи поданий історіографічний аналіз, варто акцентувати, що сучасні дослідники вперше сформували концепцію “*Slavia Unita*” як наслідок “нової унії”, як визначальний елемент унійної ідентичності, нової культурної й релігійної моделі, еклезіальної програми з'єднаної з Римом Руської церкви. Історики розглянули унійні процеси на широкому геополітичному тлі у контексті нового постмогилянського релігійного оновлення у західних єпархіях Київської митрополії останньої третини XVII – початку XVIII століття. Сучасні дослідження ґрунтуються на доволі розлогому спектрі масових джерел з історії церкви, нових методологічних засадах, вивченні досвіду сучасної зарубіжної науки, що дозволило науковцям спростувати помилки попередньої історіографії (наприклад, про насильницький характер поширення унії в регіоні, негативні наслідки унійних процесів, меркантильність інтересів церковної ієрархії), сформувати інноваційні концепції. Відтак значення сучасної історіографії визначається зібраним фактографічним документальним матеріалом та інтерпретаторськими вис-

новками, виявленням причинно-наслідкових зв'язків і тенденцій. Найбільш повно істориками досліджено передумови, процес та наслідники поширення унії у Львівській та Перемишльській єпархії та роль у них єпископа Йосифа Шумлянського. Науковці детально проаналізували й особливості переходу до унії окремих церковних інституцій, монастирів та братств й з'ясували зміни, які настали у них після зміни конфесії. Поза увагою істориків залишилося дослідження процесу поширення унії у Луцькій єпархії, базоване на нових методологічних засадах із залученням нових архівних матеріалів, що може бути перспективним напрямом подальших студій.

¹ Марозава С. Уніяцкая царква ў этнакультурным развіцці Беларусі (1596 – 1839 гады). – Гродна, 2001. – 352 с.

² Сkochилия І. Сучасний стан української історіографії та перспективи студіювання киево-християнської традиції // Дрогобицький краєзнавчий збірник (далі – ДКЗ). – Вип. VIII. – Дрогобич, 2004. – С. 401-412; Його ж. Галицька (Львівська) єпархія XII – XVIII століть: організаційна структура та правовий статус. – Львів, 2010. – С. 66-74.

³ Тимошенко Л. Пом'яник дрогобицької церкви Св. Трійці // ДКЗ. – Вип. V. – Дрогобич, 2001. – 276-309; Його ж. Візитаційні описи Дрогобицьких церков 1764 р. // ДКЗ. – Вип. IV. – Дрогобич, 2000. – С. 398-412; Тимошенко Л. Руські церкви/парафії в конфесійній структурі і сакральній топографії багатокультурного Дрогобича (XVI – XVIII ст.) // Fasciculi Musei Regionalis Brzozoviensis. – № 4. – Brzozów, 2009. – С. 51-63; Нариси з історії Дрогобича (від найдавніших часів до початку XXI ст.) / ДДПУ ім. Івана Франка, істор. факультет / Наук. ред. Л. Тимошенко. – Дрогобич, 2009. – С. 59-64.

⁴ Тимошенко Л. Руські церкви/парафії в конфесійній структурі і сакральній топографії багатокультурного Дрогобича (XVI – XVIII ст.). – С. 57-58.

⁵ Нариси з історії Дрогобича (від найдавніших часів до початку XXI ст.)... – С. 60-62.

⁶ Там само. – С. 62-63.

⁷ Там само. – С. 59.

⁸ Там само. – С. 60.

⁹ Біла С. Перехід Дрогобицьких церков до унії (кінець XVII – початок XVIII ст.) // Drohobycz – miasto wielu kultur. – Rzeszów, 2005. – S. 77-88; Її ж. Прагнення українців і поляків до віровизнавчого порозуміння у Руському воєводстві (XVII – XVIII ст.) // Fasciculi Musei Regionalis Brzozoviensis. – № 2. – Brzozów, 2007. – С. 59-75.

¹⁰ Біла С. Перехід Дрогобицьких церков до унії (кінець XVII – початок XVIII ст.)... – С. 87.

¹¹ Біла С. Прагнення українців і поляків до віровизнавчого порозуміння у Руському воєводстві... – С. 74-75.

¹² Стецик Ю. Василіанські монастирі в унійних процесах Перемишльської єпархії (кінець XVII ст.) // Історія релігій в Україні. Науковий щорічник. – Львів, 2007. – Кн. II. – С. 837-844; Його ж. Перехід до унії православних монастирів Перемишльської єпархії (кінець XVII ст.) // Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. – Тернопіль, 2008. – Серія: Історія. – Вип. 1. – С. 7-12; Його ж. Становище монастирських маєтностей у період міжконфесійного протистояння православних та уніатів Перемишльської єпархії (XVII століття) // Лаврський альманах: Києво-Печерська лавра в контексті української історії та культури: Зб. наук. праць. – К., 2008. – Вип. 22. – С. 42-47.

¹³ Стецик Ю. Становище монастирських маєтностей у період міжконфесійного протистояння... – С. 46.

¹⁴ Стецик Ю. Перехід до унії православних монастирів Перемишльської єпархії... – С. 10; Його ж. Василіанські монастирі в унійних процесах Перемишльської єпархії (кінець XVII ст.)... – С. 841.

¹⁵ Стецик Ю. Перехід до унії православних монастирів Перемишльської єпархії... – С. 10;

¹⁶ Там само. – С. 9-10; Його ж. Василіанські монастирі в унійних процесах Перемишльської єпархії... – С. 838–840.

¹⁷ Стецик Ю. Перехід до унії православних монастирів Перемишльської єпархії... – С. 10-11; Його ж. Василіанські монастирі в унійних процесах Перемишльської єпархії (кінець XVII ст.)... – С. 842-843.

¹⁸ Лазорак Б. Перехід церковних братств Львова до унії у контексті реформи Крилосу єпископом Йосифом (Шумлянським) // Актуальні питання гуманітарних наук : міжвузівський збірник наукових праць молодих учених Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. – Дрогобич, 2012. – Вип. 3. – С. 54-63; Його ж. Огляд маловідомих фактів з історії Кам'янецького Петропавлівського братства у XVIII ст. // Проблеми гуманітарних наук: Наукові записи Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. – Дрогобич, 2010. – Вип. 26. Історія. – С. 212-234.

¹⁹ Лазорак Б. Перехід церковних братств Львова до унії у контексті реформи Крилосу... – С. 55.

²⁰ Там само. – С. 55-56.

²¹ Там само. – С. 56.

²² Там само. – С. 59.

²³ Там само. – С. 57.

²⁴ Слід зауважити, що на згадані умови переходу братства до унії детально із залученням усіх можливих документів звертав увагу Микола Андрусак: Andrusiak M. Józef Szumlański, pierwszy biskup unicki Lwowski (1667 – 1708). Zarys biograficzny. – Lwów, 1934. – 212 s. З сучасних дослідників найбільш повно, на основі архівних матеріалів розглядала перехід до унії львівського братства О. Киричук: Киричук О. Перехід Львівського Ставропігійного братства під юрисдикцією Св. Апостольського престолу (за архівними матеріалами) // Берестейська унія (1596 – 1996): Статті й матеріали. – Львів, 1996. – С. 92–95; Киричук О. Перехід Львівського Ставропігійського братства під юрисдикцію Св. Апостольського престолу (за матеріалами ЦДІА України у Львові) // Успенське братство і його роль в українському національно-культурному відродженні: Доп. та повідомл. наук. конф. (4 – 5 квітня 1996 р.) – Львів, 1996. – С. 95-96.

²⁵ Лазорак Б. Огляд маловідомих фактів з історії Кам'янецького Петропавлівського братства... – С. 215.

²⁶ Там само. – С. 216.

²⁷ Там само. – С. 226.

²⁸ Сковчиляс І. Галицька (Львівська) єпархія XII – XVIII століть: організаційна структура та правовий статус. – Львів, 2010. – XXIV + 832 с. + 16 с. кольор. іл.

²⁹ Сковчиляс І. Українська Церква на Борщівщині та інші сторінки національного відродження краю. – К., 1992. – 98 с.; Його ж. Акти духовних судів українських церковних установ XVII – XVIII ст. (за матеріалами виїзних засідань єпископсько-консисторського суду Львівської єпархії 1700 – 1725 років) // Вісник Львівського університету. Серія: історична. – Вип. 34. – Львів, 1999. – С. 425-438; Його ж. Генеральні візитації в українсько-білоруських єпархіях Київської уніатської митрополії. 1596 – 1720 роки // Записки НТШ. – Т. ССXXXVIII: Праці історико-філософської секції. – Львів, 1999. – С. 46-94; Його ж. Протоколи генеральних візитацій церков Київської уніатської митрополії XVIII століття (на прикладі недатованої єпископської ревізії Щирецького намісництва) // Записки НТШ. – Т. ССXXXVIII: Праці історико-філософської секції. – Львів, 1999. – С. 434-474; Його ж. Адміністративно-територіальний устрій Львівської

епархії в першій половині XVIII ст. : межі епархії, поділ на офіціалати та деканати (спроба картографування) // Картографія та історія України. Збірник наукових праць. – Львів-Київ-Нью-Йорк, 2000. – С. 149-169; Його ж. Недатований реєстр духовенства, церков і монастирів Львівської епархії за владництва Йосифа Шумлянського // Записки НТШ. – Т. ССXL: Праці Комісії спеціальних (допоміжних) історичних дисциплін. – Львів, 2000. – С. 520-589; Його ж. Запровадження метричних книг у Київській митрополії (середина XVII – XVIII ст.) // Генеалогічні записки. – 2009. – Вип. 7. – С. 26-27; Його ж. Запровадження метричних книг у Київській православної митрополії у другій половині XVII ст. // Генеалогічні записки. – 2001. – Вип. 1. – С. 77-87; Його ж. Метрична реформа у Львівській епархії 1680 р. // Знак. – 2001. – № 25. – С. 2-3. Аналіз даних статей поданий нами в іншій розвідці.

³⁰ Спочилис І. Галицька (Львівська) епархія XII – XVIII століть... – С. 573 – 580.

³¹ Вперше реформи Й. Шумлянського в дискурсі конфесіоналізації у широкому європейському контексті розглядає П. Вавженюк. – Wawrzeniuk P. Confessional Civilising in Ukraine: The Bishop Iosyf Shumliansky and the Introduction of Reforms in the Diocese of Lviv 1668 – 1708. – Stockholm, 2005. Деякі реформи Й. Шумлянського детально проаналізовані І. Франком та М. Андрусюком: Франко І. Йосиф Шумлянський последний православный епископ и его “Метрика” // Франко І. Збір. творів: У 50-ти т. – К., 1986. – Т. 46. – Кн. 2. – С. 43-84; Andrusiak M. Józef Szumlański, pierwszy biskup unicki Lwowski (1667 – 1708). Zarys biograficzny. – Lwów, 1934. – 212 s.; Андрусак М. Львівський єпископ Йосиф Шумлянський та його змагання за права для духовенства й об'єднання церков // Логос. – Йорктон, 1977. – Т. XXVIII. – Кн. 4. – С. 257-290; 1978. – Т. XXIX. – Кн.1. – С. 23-58; 1979. – Т. XXX. – Кн.1. – С. 51-68; Кн. 3. – С. 193-215; Кн. 4. – С. 292-308.

³² Спочилис І. Галицька (Львівська) епархія XII – XVIII століть... – С. 573-607, 682.

³³ Там само. – С. 273-274.

³⁴ Там само. – С. 274, 318.

³⁵ Там само. – С. 220-221, 273-276, 318

³⁶ Там само. – С. 282.

³⁷ Там само. – С. 282.

³⁸ Там само. – С. 282-300, 318.

³⁹ Там само. – С. 300-314.

⁴⁰ Там само. – С. 686-687.

Світлана Біла.

Унійні процеси у західних епархіях Київської митрополії в сучасній українській історіографії.

У статті проаналізовано науковий доробок сучасної української історіографії з проблеми унійних процесів у Львівській, Перемишльській та Луцькій епархіях Київської митрополії. Показано основні здобутки і тенденції в аналізі теми, з'ясовано ступінь вивченості окремих аспектів проблеми і виявлено інноваційні концепції.

Bila Svitlana.

The Union processes in the western dioceses of Kyiv metropolity in the Ukrainian historiography.

A scientific deposit of Ukrainian historiography on problem of union processes in the Lviv, Peremyshl' and Lutsk dioceses of Kyiv metropolity is analyzed in article. The main thing achievements and tendencies in the analysis of theme are shown, a degree of studied of some aspects of problem is cleared up and innovation conceptions are exposed.